

Presidentti Martti Ahtisaaren puhe EKSO:n 40-vuotisjuhlassa 15.9.2009

Suomen tie yhdentyvään Eurooppaan on kulkenut monien vaiheiden kautta. Tärkeätä on kuitenkin se, että milloinkaan meidän ei ole tarvinnut perustella muille eurooppalaisuuttamme. Se on selviö. Eikä vain meille vaan myös muille eurooppalaisille. Sitä vastoin on vaativampaa selittää se, miten me olemme integroituneet muuhun Eurooppaan.

Sodanjälkeinen Suomi joutui moniksi vuosiksi melko eristettyyn asemaan ennen kuin sen tie kohti tiivistä eurooppalaista yhteistyötä pääsi vauhtiin. Se oli monivaiheinen taival. Pohjoismaat oli luonteva tapa aloittaa. Suomen pohjoismainen identiteetti, jota vahvistaa sekä kulttuurinen, taloudellinen että poliittinen samankaltaisuutemme on ollut vahva pohja, jolle rakentaa. Se, että toinen kansalliskielemme on ruotsi on avannut ovet pohjolaan hyvin monelle suomalaiselle, eikä vain niille, joiden oma äidinkieli on ruotsi. Pohjolassa olemme voineet tuntea olevamme tervetullut yhteisön jäsen. Suomi liittyi Pohjoismaiden neuvostoon vuonna 1955, siis lähes kymmenen vuotta toisen maailmansodan päättymisen jälkeen. Jäsenyys merkitsi yhteisiä työmarkkinoita ja passivapautta monen muun muutoksen rinnalla. Se oli pitkä askel kohti integraatiota. Se helpotti myös niiden kulttuurisiteiden kehittämistä, jotka jo vuosisatoja ovat liittäneet Suomen muuhun pohjolaan.

Seuraavat integraation vaiheet olivat lähinnä taloudellisia. Tarkoitan EFTA-sopimusta, joka laajensi aluetta, mihin Suomi katsoi kuuluvansa aina Britanniaan ja Portugaliin saakka. Myöhemmin tulivat sopimus EEC:n kanssa ja viimein jäsenyys itse Euroopan unionissa vuonna 1995.

Kertaan nämä vaiheet korostaakseni sitä, että Suomen institutionaalinen jäsenyys on kehittynyt vaiheittain heijastaen myös kulloisiakin eurooppalaisia poliittisia virtauksia. Pyrkimys on ollut selkeä: kohti entistä tiiviimpää yhteistyötä, kiinteäksi osaksi yhdentyvää Eurooppaa.

Kulttuurin alalla tilanne on ollut monessa mielessä toisenlainen. Se on monine muotoineen liittänyt Suomen muuhun Eurooppaan jo noin tuhannen vuoden ajan. Mikään muu tekijä ei ole vaikuttanut suomalaiseen kulttuuriin ja siten myös suomalaiseen identiteettiin yhtä paljon kuin kristillinen usko kansalliskirkkoineen. Se liitti jo varhaisella keskiajalla Suomen suureen eurooppalaiseen perheeseen ja

eurooppalaisen kulttuurin läntiseen varianttiin, jonka keskeisiin käsitteisiin kuuluu myös roomalaisilta peritty oikeusajattelu.

On hyvä muistaa, että ennen oman yliopistomme perustamista eli vuotta 1640 suomalaiset kävivät opin tiellä ensin Pariisissa ja Prahassa, sitten Saksan eri yliopistoissa, ja luonnollisesti keskeisissä ruotsalaisissa yliopistoissa. Kaikki tämä rakensi vahvoja kulttuurisiteitä muuhun Eurooppaan.

Kun pohja on sellainen, minkä olen edellä kuvannut tuntuu suorastaan merkilliseltä se, että valmistautuessamme liittymään Euroopan unioniin meillä käytiin vilkasta ja joskus kiihkeätäkin keskustelua siitä mitä EU-jäsenyys tulee merkitsemään suomalaiselle kulttuurille ja sen mukana suomalaiselle identiteetille. Epäilijöiden luottamus suomalaisuuteen ja sen elinvoimaan oli siis kovin heikko. Nyt tiedämme ettei sellaiseen ole mitään aihetta.

EU-jäsenyyden mukana muun Euroopan ja muun maailman tietoisuus Suomesta ja suomalaisista on kasvanut merkittävästi. Tästä totesi kaksi ja puoli vuotta sitten pidetyssä Euroopan kulttuurisäätiön Suomen osaston seminaarissa puhunut saksalainen politiikan tutkija tohtori Christoph Bertram seuraavaa:

” Alun pitäen Euroopan pienemmät kansakunnat pelkäsivät, että unionin suuret jäsenet tulevat jyräämään pienet, että pienet menettäisivät suvereniteettinsa ja kansallisen identiteettinsä. Mitään sellaista ei ole tapahtunut, vaan päinvastoin. Euroopan integraation malli on antanut tilaa molemmille – erilaisuudelle ja yhtenäisyydelle.”

Kun puhutaan Euroopan taloudesta, politiikasta tai kulttuurista Suomella on sellaisessa keskustelussa luonteva paikkansa. Ei kovin keskellä, ei suuren suurena, mutta kuitenkin enemmän kuin mittansa mukaisena osallistujana.

Meidänkin tietoisuutemme muusta Euroopasta on kasvanut nopeasti. Nyt kaikki sanomalehtensä lukevat tai muutoin uutisia seuraavat ovat selvillä siitä, että integroidussa Euroopassa Irlannin kansanäänestyksellä on merkitystä meillekin. Siitähän riippuu se kykeneekö unioni uudistamaan hallintomallinsa niin, että se voi toimia tehokkaammin. Yhtä lailla Saksan ensi viikolla pidettävät liittopäivävaalit ovat Suomellekin tärkeä asia, sillä onhan Saksalla ja varsinkin sen talouden kehityksellä meille suuri merkitys. Tämä on sitä paljon puhuttua keskinäisriippuvuutta.

Pienenä kansakuntana suomalaiset ovat aivan luonnollisesti kulttuurivaihdossa enemmän saamassa kuin antamassa. Puhutaan usein kulttuuriviennistä ja kulttuurituonnista. Ne ovat sanoja, jotka sopivat kyllä hyvin kansainväliseen kauppaan, mutta eivät oikein riitä kuvaamaan kulttuurisuhteita. Siinä on sittenkin enemmän kysymys vuorovaikutuksesta, kuin vain viennistä tai tuonnista.

Vuosien ja vuosikymmenten varrella Suomi on tunnettu maailmalla milloin muotoilustaan, milloin arkkitehtuuristaan ja nyttemmin myös monipuolisesta ja hyvän tason saavuttaneesta musiikistaan. Lämpimurtoihin on kuulut suomalaisen uuden oopperan saavuttama arvostus. Samoin suomalaiset orkesterinjohtajat ja laulajat, varsinkin oopperalaulajat, ovat näyttäneet maailmanmainetta ja siten piirtäneet kuvaa Suomesta ja sen kulttuurielämästä. Tämän ilmiön takana ovat varmaankin ne suuret panostukset, mitä meillä on muutaman viime vuosikymmenen aikana tehty musiikkikasvatukseen hyväksi. Eri puolille Suomea, aina pientä Kuhmoa myöten, on noussut musiikkitaloja, jotka ovat tehneet mahdolliseksi korkeatasoisten esiintyjien saavutukset.

Helsingin juhleviikkojen pitkäaikainen johtaja Risto Nieminen kirjoitti Suomen Kuvalehdessä elokuussa eräänlaisen läksiäisterveisen. Lissaboniin mahtavan Gulbenkian-säätiön musiikkiohjelmaa johtamaan siirtyvä Nieminen räjäytti pienen pommin kriittisellä kirjoituksellaan. Sen sisältö lienee kaikille tuttu. Kannattaa vain todeta, että Nieminen onnistui käynnistämään suorastaan valtakunnallisen kulttuurikeskustelun taiteen instituutioiden ja vapaan taiteen sekä kulttuurin viennin ja tuonnin suhteista. Niemisen perushavainto, jonka mukaan julkinen tuki suuntautuu niille, jotka ovat sitä ennenkin saaneet ja että tukea jaettaessa instituutiot merkitsevät enemmän kuin niiden saavutukset on ankaraa kritiikkiä. Se ei kuitenkaan ole tyhjästä tempaistua. Se osoittaa, että julkista rahoitusta suuntautuu niukanlaisesti kokeilevaan, uusia uria avaavaan kulttuuritoimintaan. Eräs syy tähän on keskustelussa esiin tullut kysymys siitä olisiko rahanjaossa otettava lähtökohdaksi tulosten arviointi eli laadun tarkkailu.

Useimmat keskusteluun osallistuneet ovat hyväksyneet ajatuksen tulosten arvioinnista sen vaikeudesta huolimatta. Selvää on, että jos tuloksia ei arvioida, jos varoja ohjataan vain sinne minne ne joskus ennenkin ovat menneet ei ole mitään takeita siitä, että kulttuurielämä uudistuu ja monipuolistuu. Tulosten arvioiminen ei ole sama asia kuin yksittäisten suoritusten arvioiminen – julkisen vallan ei pidä ryhtyä musiikki-, taide- tai teatteriarvostelijoiksi. Kokonaisuuksia voidaan arvioida erillään osasuorituksista ja siltä pohjalta voidaan myös ohjata resursseja ilman sensuurimieliä.

Miten suomalainen kulttuurielämä nousisi kansainvälisessä tietoisuudessa sellaiselle tasolle, että sitä pidetään mielenkiintoisena ja puoleensa vetävänä? Siinä on kysymys, johon on jo pitkään etsitty vastausta. Tarvitaan ei vain yksilösuorituksia ja yksittäisten instituutioiden savutuksia vaan myös yhteistoimintaa. Sekin oli eräs Risto Niemisen teemoista. Eri instituutioiden kyky ja halu yhteistoimintaan voi ratkaisevalla tavalla tuoda lisäarvoa, kunhan vain roolijaosta sovitaan. Erillisten hallinnollisten raja-aitojen korostaminen on usein seurausta tavasta, millä

taloudellisia resursseja jaetaan. Silloin hallinto on tärkeämpää kuin sisältö. Seinät ovat tärkeämpiä kuin se, mitä niiden sisällä tapahtuu.

Nieminen totesi myös, että meillä puhutaan paljon kulttuurin viennistä, mutta vain vähän, jos lainkaan kulttuurin tuonnista ja juuri sitä tarvittaisiin. Tämäkin on herättänyt erittäin vilkkaan, joskus suorastaan kiihkeän keskustelun sekä lehdistössä että varsinkin blogeissa. Ainakin osaksi se liittyy kysymykseen resurssien kohdentamisesta. On todennäköistä, että julkisen talouden ankeat näkymät eivät salli ainakaan resurssien lisäämistä. Sitä tärkeämpää on miten niukat resurssit kohdennetaan. Sitä tärkeämpää on myös, että laatu korvaa määrän.

Eräs laadun tae on suomalaisen kulttuuriyleisön perspektiivin avaaminen sille, minkälaisia ovat muiden saavutukset. Se nähdään käytännössä parhaimmin kulttuurin tuonnin avulla. Korkeatasoiset ulkomailta Suomeen tuodut kulttuurin saavutukset sen eri aloilta osoittavat sekä suurelle yleisölle että julkisten varojen käytöstä päättävälle minkälaista taustaa vasten suomalaisten suorituksia olisi arvioitava. Tässä mielessä kulttuurituonti on tärkeätä, mutta ei vientikään ole meiltä pois, vaan päinvastoin.

On tärkeätä, että suomalaiset muusikot eri alojen muut taiteilijat voivat esiintyä muualla maailmassa ja erityisesti Euroopassa ei vain Suomen saavutusten airueina vaan myös uutta oppien ja kokien. Aivan yhtä tärkeätä, ehkä vieläkin tärkeämpää on, että Suomeen saadaan vierailijoiksi korkean tason taiteilijoita eri aloilta. Tällaisesta vaihdosta saavat impulsseja omat taiteilijamme. Myös suuri yleisö voi vertailla eri puolilta maailmaa tulleiden saavutuksia suomalaisten saavutuksiin. Meillä kun on taipumusta siihen, että kovin mielellämme uskomme olevamme vielä etevämpiä kuin todellisuudessa - ja varsinkin muiden silmissä – olemme.

Kulttuurielämä ei liity vain taiteen eri lajeihin, vaikka juuri se aihepiiri on hallinnut viime viikkojen keskustelua. Tieteen ja avarassa mielessä opetustoimen eurooppalainen integraatio on eräs menestyksemme keskeisistä kysymyksistä. Kuten alussa totesin Suomesta on kautta aikojen menty oppia saamaan etäällekin. eikä vain Eurooppaan vaan kauemmaksi. Vielä 1950- ja 1960-luvuilla oli amerikkalaisten stipendien, varsinkin Asla-Fulbrigh -stipendien merkitys erittäin suuri suomalaisten koulutuksessa. Ohjelman puitteissa nelisen tuhatta suomalaista on opiskellut Yhdysvalloissa ja pari tuhatta amerikkalaista Suomessa. Ohjelma jatkuu, mutta nyt sen rinnalla on monia muitakin, eurooppalaisia ohjelmia.

Euroopan unionin ohjelmat tarjoavat nyt mahdollisuuksia suomalaisille. Erasmus eli elinaikaisen oppimisen ohjelma on niistä tärkein. Niistä noin 9000 suomalaisesta, jotka viime vuonna opiskelivat ulkomailla enemmän kuin puolet oli Erasmus-opiskelijoita. Luku tuntuu tietysti suurelta, mutta se ei ole kymmentäkään prosenttia kaikista suomalaisista opiskelijoista. Toisin sanoen olemme vielä kaukana sellaisesta tavoitteesta, että jakso ulkomaanopintoja olisi luonnollinen osa suomalaisen nuoren

koulutusta. Eikä suunta ole edes nousemaan päin. Sitä vastoin ulkomaalaisten ja nimenomaan eurooppalaisten opiskelijoiden lukumäärä kasvoi miltei kaksinkertaiseksi vuodesta 2000. Tänne ollaan siis tulossa kasvavin joukon. Eräs syy Suomen houkuttavuuteen opintomaana lienee se, että täällä korkeakouluopiskelu on edelleen maksutonta.

Yhtä tärkeää kuin opiskelijoiden ulkomaiset opinnot on myös opettajien ulkomaankokemuksen kartuttaminen. Siinä suhteessa tilastoluvut ovatkin ilahduttavia ja viime vuosina kasvusuunta on ollut selvä. Kaikki tämä on Suomen kulttuuri-integraatiota muuhun maailmaan ja erityisesti muuhun Eurooppaan. Se on suuntaus, jonka mielellään soisi voimistuvan.

Tieteet ja taiteet, mutta myös suuren yleisön suhde niihin muodostavat kulttuurin kokonaisuuden. Juuri vuorovaikutus tieteen ja taiteen tekijöiden ja meidän muiden välillä, jotka näitä saavutuksia tarvitsemme joko helpottamaan arkeamme tai rikastuttamaan henkeämme on tässä keskeistä. Siksi on myös aivan oikein ja välttämätöntä, että tätä toimintaa tuetaan niin julkisin kuin yksityisinkin varoin. Tästä on runsaasti esimerkkejä. Yliopistolaitoksemme suuri uudistus on tästä hyvä esimerkki.

Johtopäätös kaikesta tästä on yksinkertaisesti se, että kaikista niistä voimista, jotka liittävät Suomen Euroopan kansojen perheeseen keskeisessä asemassa on kulttuuri. eikä vain kansallinen kulttuuri, vaan myös kansainvälinen kulttuurivaihto. Uusien vaikutusten tuominen ei tapahdu olemassa olevan kulttuurin kustannuksella vaan sitä rikastuttaen. Kun kulttuurit integroituvat se tapahtuu vuorovaikutuksen keinoin, ei kaikkea homogenisoiden. Mosaiikki muodostuu lukemattomista palasista, muuta sillä voidaan luoda eheä kokonaiskuva. Kansalliset kulttuurit ovat tuon mosaiikkikuvion osasia. Keskenään erilaisia, mutta yhdessä kokonaisuuden muodostavia. Eurooppalaisella kulttuurilla on monet kasvot.